
The Single-Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue / התזה
בדבר מפלגה של עניין אחד: מפלגות הימין הקיצוני וסוגיית ההגירה

Author(s): קאס מודה and Cas Mudde

Source: *State & Society* / גיליון 1, Vol. 3, No. 1, *מדינה וחברה*, אפריל 2003, ניסן תשס"ג, pp. 485-502
(אפריל 2003, ניסן תשס"ג), במיוחד בנושא הימין הקיצוני

Published by: אוניברסיטת חיפה / University of Haifa

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23638457>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

JSTOR

is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *State & Society* / מדינה וחברה

התזה בדבר מפלגה של עניין אחד: מפלגות הימין הקיצוני וסוגיית ההגירה

קאס מודה

מאמר זה בוחן את התזה של מפלגות של עניין אחד (single-issue parties) במקרה הייחודי של מפלגות ימין קיצוני בנות זמננו וסוגיית ההגירה. מפלגה של עניין אחד תוגדר כמפלגה (1) בעלת קהל בוחרים חסר מבנה חברתי מוגדר; (2) נתמכת בעיקר על בסיס סוגיה אחת; (3) ללא תכנית אידאולוגית; (4) עוסקת בסוגיה אחת מקפת-כול. על בסיס ניתוח מקיף של מחקרי בחירות וספרות על מפלגות, התזה של מפלגה של עניין אחד נדחית מכל וכול. לכל היותר, ההגירה שימשה כורז למפלגות ימין קיצוני בתקופות מסוימות. האידאולוגיה שלהן ותכניתן הרחבה תותיר אותן בזירה הפוליטית למשך שנים רבות, גם במקרה הלא-סביר שההגירה תחדל מהיות סוגיה פוליטית חשובה.

שנות השמונים הביאו אתן עלייה של שתי משפחות של מפלגות בתוך המערכות המפלגתיות של מערב אירופה – המפלגות של "השמאל הדוגל בעקרונות החופש" או המפלגות הירוקות מאז תחילת שנות השמונים, ומפלגות "הימין הקיצוני"¹ מאז אמצע שנות השמונים. קביעת הסיבות לתופעות אלה עוררה דיון סוער ומבוכה בקרב הקהילה הגדלה והולכת של חוקרי המפלגות הפוליטיות. בעוד שאחדים טוענים שהמפלגות הופיעו כתוצאה מחשיבותו של השסע הליברטרי-אוטוריטרי החדש (Betz, 1994; Kitchelt, 1995; Taggart, 1995), אחרים מפרשים את עלייתן הפתאומית כהוכחה לחשיבות הגוברת של הצבעה לפי עניין (Eijk, 1992; Lewis-Beck & Mitchell, 1996; Rüdig et al., 1993; II). מבין האחרונים, מפלגות הימין הקיצוני והירוקים נראות לעתים קרובות כ"מפלגות של עניין אחד". בעוד שאיכות הסביבה אמורה להיות העניין היחיד של המפלגות הירוקות, פרשנים שונים בתקשורת ובקהילה האקדמית קושרים את מפלגות הימין הקיצוני לעניין ההגירה (Beyme, 1988; Tränhardt, 1995; Chapin, 1997). לפי כריסטופר הֶזְבֶּנְדֶּז, ההגירה היא אפילו "זכות קיומן" (Husbands, 1992).

קאס מודה – פרופ', מרצה בחוג למדע המדינה ולמדעי החברה באוניברסיטת אנטוורפן (UFSIA) בבלגיה. מומחה בעל שם עולמי לאידאולוגיה של הימין הקיצוני באירופה, כמו גם לפוליטיקה של מערב ומזרח אירופה.

במאמר זה אבחן את הטיעון שמפלגות ימין קיצוני בנות זמננו הן מפלגות של עניין אחד, כאשר סוגיית ההגירה משמשת בסיס יחיד לקיומן. ראשית, אגדיר בבירור את המושג המעורפל עדיין של מפלגה של עניין אחד. על בסיס הגדרה זאת, אזהה ארבע תזות קרובות זו לזו המשמשות יחדיו כנקודה המרכזית של התזה בדבר מפלגות של עניין אחד. שנית, ארבע תזות אלה ייבחנו באשר ליחס בין מפלגות ימין קיצוני לבין סוגיית ההגירה. שלישית, השאלה האם הימין הקיצוני הוא תופעה של עניין אחד תקבל תשובה, וכן תידון השאלה הרחבה יותר בדבר חשיבותה של סוגיית ההגירה להתפתחותן (הקודמת והעתיידת) של מפלגות הימין הקיצוני.

מפלגה של עניין אחד

בשלהי המאה העשרים תוארו מפלגות שונות, ואפילו משפחות של מפלגות, כ"מפלגות של עניין אחד". בתחילה היו המפלגות האגרריות החשודות העיקריות בכך; ולאחר מכן מפלגות שהתנגדו למסים, כגון "מפלגתו של אנדרס לנגה" (Lange) להפחתת חריפה של מסים, תרומות חברתיות והתערבות ציבורית" בנורבגיה, וכן מפלגות ירוקות שונות. לאחרונה מאכלסות את המונח בעיקר מפלגות הימין הקיצוני. כמה כותבים אימצו מונחים כמו "מפלגות גזעניות" או אפילו "מפלגות נגד הגירה", להדגשת המעמד של עניין אחד (Husbands, 1988; Fennema, 1997; Fennema, 1998; & Pollmann, 1998).

על-פי כמה חוקרים, מפלגה של עניין אחד היא דבר והיפוכו, מכיוון שהיא נוגדת את מהות המפלגה הפוליטית: המקבץ של תביעות פוליטיות וסוגיות שונות. אלה מעדיפים את המונח "תנועה של עניין אחד", או אפילו קבוצת לחץ או קבוצת אינטרס. אך גם חוקרים המקבלים את המונח מפלגה של עניין אחד, המשתמשים בהגדרה מינימלית של מפלגה פוליטית (Sartori, 1976), מתארים אותה בעיקר במונחים שליליים. לכל היותר מיוחס לה "תפקיד שמירה", כלומר מהותה של מפלגה בעלת עניין אחד היא לשים לב לסוגיה מסוימת שהיא בעלת חשיבות לחלקים מקהל הבוחרים אך מוזנחת (ביודעין או שלא ביודעין) על-ידי המפלגות המבוססות, ולהניחה על סדר היום. עם זאת, יש המאמינים (ואפילו מייחלים) שהמפלגה של עניין אחד תיעלם ברגע שהעניין יצטרף לרשימה רחבה יותר של סוגיות של המפלגות המבוססות.

השקפה זאת מונחת גם בבסיסן של ההגדרות שסופקו עד היום למפלגות של עניין אחד: "באורח טיפוסי, תנועה של עניין אחד מושכת תמיכה ממחנות פוליטיים שונים על בסיס של סוגיה אחת מקפת-כול, ויש לצפות שתיעלם כאשר סוגיה זאת תבוטא בהירות ותצורף לסדר היום הפוליטי" (Mitra, 1988).

עם זאת, תיאור זה מתמקד באופן בלעדי בצד הביקוש של המפלגה של עניין אחד, כלומר בבסיס האלקטורלי שלה. צד ההיצע הוא לא פחות חשוב: מפלגה של עניין אחד היא בעלת תכנית המתרכזת בסוגיה פוליטית אחת. אם נביא בחשבון את צד הביקוש (1-2) ואת צד ההיצע (3-4), הדבר יוביל אותנו לארבע תזות קרובות זו לזו, המהוות יחדיו את התזה של

המפלגה של עניין אחד:

1. מפלגה של עניין אחד היא בעלת קהל בוחרים ללא מבנה חברתית מוגדר.
2. מפלגה של עניין אחד נתמכת בעיקר על בסיס סוגיה אחת ויחידה.
3. מפלגה של עניין אחד אינה מציגה כל תכנית אידאולוגית.
4. מפלגה של עניין אחד עוסקת בפרסומיה ב"סוגיה מקפת-כול" אחת בלבד.

מבנה חברתי

הרעיון שקהל הבוחרים של מפלגה של עניין אחד חסר מבנה חברתי מבוססת בעיקר על התזה הידועה של ליפסט ורוקן (Lipset & Rokkan, 1967)², הקושרת בין התנהגות אלקטורלית (מסורתית) ובין אופי המערכת המפלגתית לבין מבנה השסעים במדינה. בניגוד למפלגות המייצגות צד אחד של השסע, המפלגה של עניין אחד מושכת קהל בוחרים ה"מקבל תמיכה מעבר לשסעים הפוליטיים והחברתיים המסורתיים" (Mittra, 1988)³. לאחרונה אומץ הרעיון גם על-ידי הרברט קיטשֶלֶט (Kitschelt), הטוען שהתנהגות אלקטורלית של מפלגות של עניין אחד היא "בעלת הבנייה חברתית מועטה בלבד... בין אם היא נמדדת במונחים של מעמד בשוק, השתייכות ארגונית או גיל והשכלה" (Kitschelt, 1995, p. 26).

מחקרים אמפיריים מראים שקהל הבוחרים של מרבית מפלגות הימין הקיצוני הוא למעשה בעל תכונות מוגדרות. בין אלה מצוינת לעתים קרובות משמעותו של הגיל. מחקרים שונים מראים שמספר הבוחרים הצעירים גבוה באורח לא-פרופורציונלי בקרב קהל הבוחרים של מרבית מפלגות הימין הקיצוני (Betz, 1994; Swyngedouw, 1998). עם זאת, התמונה אינה חד-משמעית; לדוגמה, בעוד שקיים ייצוג יתר לבוחרים צעירים במפלגה הנורבגית Fremmskrittspartiet (FpN) ובמפלגה השוודית (ND) Ny Demokrat, אין הדבר כך במפלגה הדנית Fremmskrittspartiet (FpD) (Betz, 1994; Svasand, 1998). זאת ועוד, נראה שקיים משתנה מתערב (או גובר): המגדר. מפלגות הימין הקיצוני הן בראש ובראשונה מפלגות של גברים (Hofmann-) (Männerparteien) (Göttig, 1989). כל מפלגות הימין הקיצוני מושכות מצביעים זכרים יותר מאשר נקבות, וכן הן בעלות ייצוג יתר בקרב קבוצת הצעירים. אך בעוד שלמפלגות כמו הרפובליקנים (REP) בגרמניה יש כמעט שני מצביעים זכרים על כל מצביעה (36-64), במקרה של המפלגה האיטלקית Lega Nord (LN) ההבדל הוא מזערי (51-49) (Betz, 1994, pp. 142-143). זאת ועוד, משמעות המגדר בהצבעה לימין הקיצוני נדחית כליל במחקרים אחדים, הטוענים שמשתנים אחרים או השילוב שלהם חשובים יותר.

מתוך המשתנים האחרים, מעמד ומגזר עיסוקי זכו לתשומת לב ייחודית. באשר לאחרון, חוסר תמיכה מצד אנשים המועסקים במגזר הציבורי צוין על-ידי חוקרים אחדים.⁴ מרבית מפלגות הימין הקיצוני מסתמכות להצלחותיהן הראשונות בעיקר על עצמאים, עובדי כפיים ושכירים בעלי צווארון לבן (Betz, 1994, p. 150; Mittra, 1988; Mannheimer, 1989). בשנות השמונים ובתחילת

שנות התשעים, לפי הנס-גיאורג בץ (Betz), מפלגות הימין הקיצוני "עברו תהליך של פרולטרזציה", שהוביל למספר גבוה באורח לא-פרופורציונלי של בוחרים זכרים בעלי השכלה נמוכה ממעמד הצווארון הכחול.⁵ ב-1995 ה-FN הצרפתי היה אפילו ל"מפלגת הפועלים הראשונה של צרפת" (Mayer, 1988; Shield, 1995). תכונה ייחודית נוספת, שנזכרה על-ידי כמה חוקרים, היא ההשתייכות הדתית. מחקרים שונים מראים שקהל הבוחרים של מרבית מפלגות הימין הקיצוני כולל מספר גבוה באורח לא-פרופורציונלי של אנשים ללא השתייכות דתית (Betz, 1994, p. 145; Roth, 1993; Veen & Dicke, 1998, pp. 59-70).

למרות שהעדויות ממפלגות שונות ומתקופות שונות אינן מצביעות תמיד באותו כיוון, נראה שקיימות עדויות מספיקות למסקנה שקהל הבוחרים של מפלגות הימין הקיצוני הוא בעל מבנה חברתי מוגדר. במרבית המקרים האלה, בוחרים צעירים זכרים בעלי צווארון כחול וללא השתייכות דתית מיוצגים ייצוג יתר.

עמדה נגד מהגרים

התזה שההצבעה למפלגות הימין הקיצוני נעשית בעיקר, אם לא באורח בלעדי, על בסיס העמדה (השלילית) בעניין ההגירה או המהגרים נתמכה, וכן נדחתה, על בסיס נתונים מצטברים (Witte, 1991; Husbands, 1994; Kitchelt, 1995, esp. pp. 60-63; Chapin, 1997; Anderson, 1996; Sutorius & van der Wusten, 1998). מחקרים שונים ייחסו את מספר המהגרים בקהילות המקומיות, בערים, באזורים ובמדינות להצלחה בבחירות של מפלגות הימין הקיצוני במקומות אלה. דווחו תוצאות מעורבות, למרות שלא נראה שקיימת הסכמה כללית באשר לחוסר קשר ברור בין מספר המהגרים לבין הצלחתן של מפלגות ימין קיצוני בבחירות באזור מסוים. הקשר המדווח בין רמת התמיכה במפלגות ימין קיצוני לבין העלייה במספר המהגרים באזור מסוים טוב במקצת, אם כי עדיין לא חד-משמעי.

למרות האמור לעיל, ניתוחים אלה יכולים לכל היותר להצביע על הסביבה שבתוכה אנשים מצביעים פחות או יותר למפלגות ימין קיצוני. המלכודת הידועה של "אשליה אקולוגית" (ecological fallacy) אמורה למנוע את ההסבר להתנהגות אישית בהצבעה על בסיס הנתונים המצטברים. התזה של מפלגה של עניין אחד נתמכת אמפירית כאשר לא זאת בלבד שמרבית הבוחרים במפלגות ימין קיצוני הם בעלי עמדה שלילית כלפי הגירה או מהגרים, אלא שעמדה זאת היא הסיבה העיקרית להצבעתם למפלגות ימין קיצוני. בקצרה, רובם הגדול של המצביעים למפלגות הימין הקיצוני צריכים להצדיק את תמיכתם במפלגות אלה על בסיס עמדה נגד המהגרים.⁶

מחקרים רבים הראו שחלק גדול מקהל הבוחרים של מפלגות הימין הקיצוני הוא בעל עמדה שלילית כלפי מהגרים ו/או כלפי הגירה (Mayer & Perrineau, 1992; Betz, 1994, esp. Chap. 3; Falter, 1994, esp. pp. 110-115; Plasser et al., 1994, p. 19; Billiet & de Witte, 1995). במקרים שונים הדבר אומר רוב משמעותי מקהל הבוחרים של הימין הקיצוני. זאת ועוד, כמה מחקרים

הראו שסוגיית ההגירה נחשבת במגזר זה של קהל הבוחרים לחשובה יותר מאשר בקרב כלל הבוחרים. עם זאת, אין פירוש הדבר בהכרח שהצבעת רוב הבוחרים לימין הקיצוני הייתה אכן מושפעת מעמדתם בסוגיית ההגירה. במחקרים המעטים שטיפלו ישירות בשאלה זאת עלתה סוגיית ההגירה כסוגיה העיקרית, אך לא לגבי הרוב המכריע. לדוגמה, בבחירות הפרלמנטריות באירופה ב-1984 וב-1986, 39 ו-46 אחוז בהתאמה הזכירו את ההגירה כמניע העיקרי לבחירתם (Mittra, 1988, pp. 51-52). בבחירות לפרלמנט בבלגיה ב-1995, "רק" שליש מן המצביעים ל-Vlaams Blok (VB) קבעו את הצבעתם לפי סוגיית ההגירה – מעט יותר מאשר לפי תחושת המחאה והאנטי-מפלגתיות (30 אחוז), או לפי טיעונים לאומנים או פרו-פלמיים (20 אחוז) (Swyngedouw, 1997). פריצת הדרך של ה-ND בשוודיה הייתה קשורה גם היא לבולטותה הגוברת של סוגיית ההגירה; אך למרות שההגירה שימשה כמניע הנפוץ ביותר, רק 19 אחוז מבחורי ה-ND הזכירו אותה (Svasand, 1998, p. 87).

התוצאות היו גבוהות רק במחקרים שבהם כל משיב יכול היה לפרט את הסוגיות השונות. למשל, בבחירות לפרלמנט האוסטרי ב-1995, כמעט 50 אחוז מן המצביעים של "מפלגת החופש האוסטרי" (FPÖ) ציינו את ההגירה כסיבה לבחירתם (Plasser et al., 1994, pp. 18-19). בבחירות לנשיאות בצרפת ב-1995, 54 אחוז ממצביעי ה-FN מנו את ההגירה כאחת משתי הסוגיות שהפיעו על בחירתם המפלגתית (Shield, 1995, p. 25).⁷ במקרה של ה-VB המספרים היו אפילו גבוהים יותר: כשני שלישים מן הבוחרים ציינו סוגיה זאת כסיבה שהשפיעה על בחירתם המפלגתית (Billiet & de Witte, 1995; Swyngedouw, 1998). עם זאת, סוגיות אחרות גם הן הוזכרו במחקרים אלה על-ידי מרבית הבוחרים. אכן, כמעט 80 אחוז (!) ממצביעי ה-FPÖ ב-1995 הצביעו על "אנטי-פוליטיקה" כסיבה לבחירתם, ו-58 אחוז ממצביעי ה-FN ציינו את האבטלה כגורם לתמיכתם בלה פן בבחירות לנשיאות ב-1995 (Plasser et al., 1994, pp. 18-19; Mayer, 1998, p. 24).

קהל בוחרים אחד?

מחקרי בחירות מספקים במקרה הטוב תמיכה חלקית בצד הביקוש של התזה של עניין אחד. הגירה היא סוגיה חשובה מאוד לקהל הבוחרים של מפלגות הימין הקיצוני, יותר מאשר בכל מפלגה אחרת – גם אם ימנית. אולם אין זו הסוגיה היחידה, או – בניסוח מדויק יותר – אין זו הסוגיה היחידה לכל המצביעים של הימין הקיצוני. מפלגות ימין קיצוני נתמכות גם על בסיס סוגיות אחרות, במיוחד ביטחון או פשיעה, רווחה, ותחושות אנטי-מפלגתיות או אנטי-פוליטיות.

הסבר אחד לשונות פנימית זאת הוא ש"קהל הבוחרים" של מפלגות ימין קיצוני אינו קיים כלל. כפי שהמפלגות הסוציאלי-דמוקרטיות למשל פונות בעת ובעונה אחת לשכבות בעלות השכלה נמוכה, לעובדי צווארן כחול סמכותנים, כמו גם למשרתי הציבור המשכילים הדוגלים בעקרונות החופש – כך מפלגות הימין הקיצוני מושכות קבוצות שונות של בוחרים. לדוגמה, נונה מאיר (Mayer) מבחינה בין ארבעה סוגים של בוחרים ל-FN על בסיס הצבעותיהם הקודמות, אשר

הם בבירור בעלי עמדות שונות בסוגיות מפתח (Mayer, 1998). ישקה (Jaschke) אפילו מחלק את קהל המצביעים (הלא-גדול במיוחד) של ה-REP לשש קבוצות שונות: אלה שהסתגלו לנאו-נאציות, בוחרי איחוד גרמניה מאוֹכזבים, יזמים קטנים שמעמדם מאוּם, בורגנים זעירים מנוכרים, פועלים צעירים סמכותנים, וקרבנות של ה-two-third society (Jaschke, 1994, pp. 127-128).

הבחנה בסיסית יותר של קהל המצביעים הימני הקיצוני קשורה במישרין לאחד מן הדיונים היסודיים בתוך התחום: האם הצבעה למפלגות הימין הקיצוני נעשית על בסיס של תמיכה או של מחאה (Hainsworth, 1992; Stöss, 1994). במקום שיהיה זה עניין של "או-או", קהל הבוחרים של מפלגות הימין הקיצוני מורכב הן מתומכי הימין הקיצוני שונא הזרים והן מאנשים לא-מגובשים המפגינים מחאה אנטי-מפלגתית. עם זאת אין אלה קבוצות סטטיות, מכיוון שמפלגות ימין קיצוני מצליחות להפוך את המוחים הלא-מגובשים לתומכי ימין קיצוני. המספר הגבוה ביותר של מצביעים נאמנים משמש כמדד להצלחתן של מפלגות כמו ה-FN וה-VB בהשפעה על חלק מבחריהן (Shield, 1995, p. 25; Swyngedouw, 1998, p. 70).

אידאולוגיה

צד ההיצע של תזת המפלגה של עניין אחד כולל את הרעיון שמפלגות ימין קיצוני אינן מפלגות אידאולוגיות, או במונחים נֶפְרִיאניים *Weltanschauungsparteien*, כלומר שאין להן אידאולוגיה (מפורטת). הקשר בין ימין (קיצוני) לבין אידאולוגיה הוצב באופן מסורתי בסימן שאלה על-ידי החוקרים, בטענה שיש להגדיר את הימין בראש ובראשונה כתגובה לאידאולוגיה שמאלנית ולא כאידאולוגיה בלתי-תלויה. חוקרים אחדים מדברים על כן על קיצוניות ימנית כעל "אנטי-אידאולוגיה" או "לא-אידאולוגיה" (Verbeek, 1994; Fennema, 1996). זאת אולי הסיבה להיעדר המוחלט כמעט של מחקרים אמפיריים על האידאולוגיה של מפלגות ימין קיצוני, במיוחד מנקודת השקפה השוואתית.⁸

עם זאת, מחקר השוואתי בין-לאומי שנערך לאחרונה על האידאולוגיה של מפלגות ימין קיצוני מצביע אכן בבירור על כך שיש להן אידאולוגיות מפלגתיות.⁹ זאת ועוד, משפחת המפלגות של הימין הקיצוני היא בעלת "ליבה אידאולוגית", הכוללת תכונות אידאולוגיות שונות קשורות ביניהן המשותפות לכל מפלגות הימין הקיצוני. גרעין האידאולוגיה של הימין הקיצוני הוא הלאומנות, האמונה שהמדינה (היחידה הפוליטית) והאומה (היחידה התרבותית) חייבות להלום זו לזו. מפלגות הימין הקיצוני הן בראש ובראשונה לאומניות, למרות שאפשר לחלקן למפלגות ימין קיצוני מדינתיות ואתניות.

כל מפלגות הימין הקיצוני שואפות ליצירה (מחדש) של מדינת-לאום חד-תרבותית או "טהורה". אפשר להשיגה באמצעות תהליך המביא להומוגניות פנימית, הכולל לפחות מדיניות פעילה של החזרה למולדת. לגבי המפלגות הלאומניות המדינתיות, הטמעה של אלה שאינם בני הלאום גם היא חלופה תקפה. הם מאמינים במדינה כבסיס הראשוני לארגון האנושי ולסולידריות האנושית.

כל מי שנולד (והונך) בתוך גבולות המדינה או חי בתוכה ורוצה להתאזרח, נחשב כחלק מן האומה. מטרתם העיקרית היא אומה הומוגנית מבחינה תרבותית, לאו דווקא מבחינה אתנית. באורח מסורתי, לאומנות מדינתית הייתה חזקה במיוחד בתרבויות הלטיניות, מצרפת היעקובינית ועד לאיטליה הפשיסטית. אפשר עדיין למצוא אותה בעיקר בקרב מפלגות ימין קיצוני באזור זה, כגון ה־Movimento Sociale Italiano (MSI), למרות שה־Centrumdemocraten (CD) ההולנדים גם הם מתאימים לתת־סוג זה. ה־FN, כמאגר אִמְתִי של הימין הקיצוני הצרפתי, משלב חזון חזק של לאומנות מדינתית עם חזון של לאומנות אתנית. לגבי מפלגות ימין קיצוני לאומניות אתניות, חזרה למולדת היא החלופה התאורטית היחידה; אם כי מפלגות כמו VB וה־CP*86 (Centrumpartij) ההולנדית מסכימות להטמעת חברים מ"אומות קרובות". הן מגדירות את האומה (או הקהילה האתנית) על בסיס אמות מידה אתניות, בעיקר באמצעות קשרי דם. לפי תפיסה זאת הלאום קודם למדינה, הנחשבת לזרוע הפוליטית בלבד של הלאום. בנוסף להומוגניות פנימית, לאומנים אתניים שואפים ככלל גם לייחודיות חיצונית, כלומר להכללת כל החברים (והטריטוריה) של הלאום בתוך גבולות מדינת־הלאום.

התכונה השנייה, שנאת הזרים, קרובה בבירור לגרעין הלאומני. תכונה זאת בולטת במיוחד בתעמולה המפלגתית, הן בעיתונות המפלגתית והן בתעמולת הבחירות, ולא דווקא בספרות "אידאולוגית" כמו תכניות מפלגתיות או מצע בחירות. פירושה המילולי של שנאת זרים הוא פחד מפני "זרים" או כל דבר "זר", ולמעשה אינה מכוונת רק כלפי "זרים" – כלומר אלה שבאו (או שהוריהם באו) ממדינות אחרות. אכן, כמעט כל מפלגות הימין הקיצוני חוששות מ"פלישת זרים", אותם הם מקשרים למיני חוליים שונים (אבטלה, פשיעה, אבדן ערכים או מסורות וכדומה). עם זאת, שנאת הזרים שלהם אינה מוגבלת לנכרים בלבד; כל דבר הזר לדרך החיים שלהם ולערכיהם מעורר חשש. "איום" מסורתי אחד, הנפוץ מאוד בקרב מפלגות ימין קיצוני במדינות קתוליות, הוא ההומוסקסואליות. ההומוסקסואליות נחשבת למחלה, כמו גם לסימן להתנוונות הנגרמת על־ידי "המתירנות השמאלנית". עם זאת חשש זה, כמו החשש מזרים, קשור בבירור גם לאידאל הלאומי. ההומוסקסואליות נחשבת לאיום על האומה, מכיוון שהיא חותרת תחת המשפחה המסורתית – גרעין האומה – ואינה מספקת צאצאים.

התכנית הכלכלית של מפלגות הימין הקיצוני זכתה לתשומת לב יתר על המידה, במיוחד בקרב חוקרי הפוליטיקה המפלגתית. למעשה, התאוריה המשוכללת ביותר בדבר עליית מפלגות הימין הקיצוני, זו של הרברט קיטשלט (Kitschelt), מבוססת בעיקר על השאלה אם מפלגות הימין הקיצוני מאמצות את "הנוסחה המנצחת" של "עמדות ימניות כלכלית של שוק חופשי, ועמדות סמכותניות פוליטיות ותרבותיות"¹⁰. דבר זה מוזר, משתי סיבות: (1) לגבי מפלגות ימין קיצוני, הכלכלה היא במקרה הטוב סוגיה משנית; (2) מצען הכלכלי מתמצה ברווחה שוביניסטית.

למרות שמפלגות ימין קיצוני שונות השתמשו בתחילה ברטוריקה נאו־ליברלית חזקה, בעיקר כחלק מנטיותיהן האנטי־מפלגתיות, הרי שמצען עצמו היה, והוא עדיין, תואם לחלוטין ללאומנותן. מכיוון שמדינת הלאום היא היחידה החשובה ביותר, הכלכלה גם היא אמורה לשרת את האומה ולא להפך. על כן, עסקים לאומיים ועובדים צריכים להיות מוגנים מפני

מתחרים זרים. בניגוד למקרה הנאו-ליברלי, הלאומנות הכלכלית של מפלגות ימין קיצוני כוללת סובסידיות ממשלתיות, אמצעי הגנה, ובמקרים מסוימים גם יצירת מקומות עבודה על-ידי המדינה. מפלגות ימין קיצוני נוקטות ככלל עמדה חיובית כלפי אמצעים של מדינת הרווחה, במיוחד כלפי גמלאות וסיוע חברתי, למרות שהן רוצות להגביל את אלה ל"אנשיהם" בלבד. באשר להפחתת מסים ולהפרטה, מפלגות אלה תוקפות פעילויות מסוימות של המדינה, בייחוד אלה המיטיבות עם המפלגות המבוססות או עם מיעוטים אתניים.

כמובן שדבר זה נוגד את התזה של "נוסחה מנצחת" של קיטשלט. אפילו "האב-טיפוס NRR" שלו, ה-FN, ויתר בהדרגה על הרטוריקה הנאו-ליברלית ועתה מודה בגלוי במצע התומך במדיניות מגן כלכלית (Bastow, 1998). לפי קיטשלט, "קבוצות המטרה לפניית על בסיס רווחה שוביניסטית הן... מוגבלות למדי" (Kitchelt, 1995, p. 23). עם זאת, למרות עמדת הרווחה השוביניסטית הגוברת במפלגות ימין קיצוני כמו ה-FN, ה-VB ובמידה פחותה גם ה-FPÖ, מפלגות אלה הן מן המצליחות ביותר בבחירות בקרב משפחת המפלגות של הימין הקיצוני.

אם לחזור לליבה האידאולוגית של הימין הקיצוני, התכונה הרביעית והאחרונה המשותפת לכל מפלגות הימין הקיצוני היא האמונה בחוק וסדר. במסגרת השקפה זאת, על המדינה לקיים מערכת חוקים קפדנית ולאכוף את החוקים באורח פעיל ומחמיר. כל המפלגות תומכות בשכלול קהילת אכיפת החוק (במונחים של כוח אדם, ציוד ויכולות), בתנאים חמורים יותר בבתי הסוהר ובגזרי דין קשים יותר. ה-CP'86 וה-FN קוראות אפילו לחידוש ולאכיפה של גזר דין המוות.

לגבי כל מפלגות הימין הקיצוני, האמונה בחוק וסדר כוללת ממד מוסרי, למרות שהוא אינו תכונת ליבה של האידאולוגיה המפלגתית (לדוגמה, ה-CD). מפלגות כמו ה-VB וה-REP מדגישות את הצורך בסדר ובהיררכיה בחיים החברתיים (הקהילתיים), ומתנגדות בתוקף למה שהן רואות כהשפעות מנוונות של המתירנות: הומוסקסואליות, הפלות, סמים, פורנוגרפיה, ולעיתים אפילו גירושין. למרות שמפלגות עשויות לקשר את החוק והסדר (ואת הסמכותנות הרחבה יותר) עם לאומנות, ולעיתים אפילו להגן עליהם בטיעונים לאומניים, הקשר אינו הכרחי. זאת ועוד, הלאומנות היא רק טיעון אחד להגנת החוק והסדר, וטיעונים שמרניים (ודתיים) מסורתיים משמשים גם הם לעיתים קרובות.

עניין אחד בלבד

העובדה שמפלגות ימין קיצוני הן מפלגות אידאולוגיות אינה מונעת מהן, לפי הגדרה, לעסוק בלעדית בנושא אחד בתעמולתן. לאור תכונות הליבה של הלאומנות ושנאת הזרים, סוגיית ההגירה נראית מתאימה במיוחד לתעמולה של הימין הקיצוני. עם זאת, ככל שהיו בעבר מפלגות של עניין אחד במונחים של טיפול אך ורק בסוגיית ההגירה, הרי שמפלגות כמו "רשימת קיל להגבלת הגירת זרים" בגרמניה או "התנועה לעצירת הזרים" באוסטריה קרובות לכך ביותר.

כפי ששמותיהן מציינים, מצען כוון בראש ובראשונה להגבלה או לעצירה של ההגירה. עם זאת, אלה היו ארגוני-חזית (front-organisations) בלבד של מפלגות הימין הקיצוני האידאולוגיות הנרחבות יותר.¹¹ מעבר לכך, הן היו פעילות במשך תקופה קצרה בלבד (בתחילת שנות השמונים), ברמה המקומית וללא הצלחה רבה בבחירות.

באשר למפלגות ימין קיצוני אחרות, ההגירה שימשה כסוגיה עיקרית במפלגות בודדות בתקופות מסוימות בלבד. לדוגמה, ה-VB וה-FN שתיהן נוסדו בשנות השבעים, בתקופה שבה ההגירה לא שימשה כסוגיה בשיח הציבורי או אפילו בקרב הימין הקיצוני. שתי המפלגות הקדישו משפט אחד בלבד לסוגיה זאת במצען הראשון, והעדיפו בתחילה רק סוגיות מסורתיות ימניות (FN) וסוגיות פלמיות לאומניות (VB). סוגיית ההגירה שימשה יותר ויותר במערכות הבחירות במיוחד ברמה המקומית; וכאשר שימוש זה הוכח כמוצלח באמצע שנות השמונים, הסוגיה הפכה למרכזית בתעמולה המפלגתית (Simmons, 1996, p. 159; Spruyt, 1995, esp. pp. 105-106). במשך תקופה זאת, מערכות הבחירות והצלחות מפלגות הימין הקיצוני היו בעלות השפעה החורגת הרבה מעבר לגבולותיהן (המקומיים): התעמולה לשנאת זרים של ה-VB למשל הושפעה מאוד מזאת של ה-FN ו"מפלגת המרכז" (CP) ההולנדית.¹²

עם זאת, במיוחד בסוף שנות השמונים ובתחילת שנות התשעים, סוגיית ההגירה שלטה בתעמולת הימין הקיצוני. למעשה, ב-1991-1993 עמדה ההגירה במקום גבוה בסדר היום הציבורי והפוליטי כמעט בכל מדינות מערב אירופה – מגרמניה (משבר המקלט) לאיטליה (האלבנים בפארי), לאוסטריה (משאל העם של היידר "אוסטריה תחילה"), ועד לדנמרק.¹³ אך היו הבדלים ניכרים בדרך שבה מפלגות הימין הקיצוני פעלו בתקופה זו של הבולטות הפתאומית של סוגיית ההגירה. כמו מרבית השחקנים הפוליטיים, הימין הקיצוני מנסה לעקוב אחר "מחזורי תשומת לב לסוגיות" (ובמידת מה גם להשפיע עליהם). דבר זה גרם לכמה מפלגות ימין קיצוני לשנות (זמנית) את מיקודן אל הסוגיה החדשה יחסית של הגירה (ראו LN, FPÖ); בעוד שאחרות רק הגבירו את התעמולה הקיימת לשנאת זרים (כמו ה-VB וה-FN). עם זאת, אחדות נותרו סבילות לגבי הסוגיה כולה – לדוגמה MSI (Griffin, 1996; Ignazi, 1996).

לאחר "משבר המקלט" בתחילת שנות התשעים, במידה רבה כתוצאה מנפילת חומת ברלין, מרבית המדינות במערב אירופה הידקו את חוקי המקלט שלהן. למרות שממשלות שונות ניצלו את איום הצלחתן בבחירות של מפלגות הימין הקיצוני לשם לגיטימציה של מדיניותן המחמירה, לא נראה שקיים קשר הדוק בין תמיכה במפלגות ימין קיצוני (במשאלי דעת קהל או בבחירות) לבין הידוק חוקי ההגירה במדינה כלשהי. לדוגמה, מדינות ללא מפלגות ימין קיצוני חזקות, כמו אירלנד והממלכה המאוחדת, גם הן הפעילו חוקי מקלט מחמירים יותר. החוקים החדשים השפיעו על היעלמותה המוחלטת כמעט של ההגירה מסדר היום הפוליטי והציבורי בשנים שלאחר מכן. כמה מפלגות ימין קיצוני הגיבו להתפתחות זאת במעבר לסוגיות אחרות. במקרה של ה-FPÖ למשל, כישלונם של משאל העם "אוסטריה תחילה" הביא לחזרה לתחושות המסורתיות האנטי-מפלגתיות כסוגיית התעמולה הראשית, למרות שההגירה נותרה בולטת במערכות בחירות מקומיות, במיוחד בווינה (Riedlsperger, 1998; Wischenbart, 1994).

עם זאת, ניתוח אמפירי של הספרות המפלגתית מראה שלמרות שההגירה הייתה הסוגיה העיקרית של מרבית מפלגות הימין הקיצוני, לעתים קרובות לא הייתה הסוגיה החשובה ביותר. ב-Deutsche Volksunion - DVU למשל הפטריוטיות הייתה תמיד הסוגיה המרכזית במנגנון התעמולתי העצום שלה (ושל מנהיגה);¹⁴ בעוד שה-VB הקדישה בהתמדה את מרבית תשומת לבָה לסוגיית העצמאות הפלמית (Spruyt, 1995; Mudde, 1996). ברובן המכריע של מפלגות הימין הקיצוני עמדה תשומת הלב לסוגיית ההגירה ברמה שווה לזו של סוגיית הביטחון המקושרת אליה. דבר זה אינו מפתיע, מכיוון שחוק וסדר הם אחת התכונות המרכזיות של האידאולוגיה שלהן. מחקר סקרים מראה שסוגיה זאת נקלטה היטב בקרב קהל בוחריהן; לדוגמה, 40 אחוז מבחורי ה-FN האמינו ביכולתו של לה פן לאכוף חוק וסדר, בעוד ש"פשעה" היא אחת מארבע "הסוגיות הייחודיות" של ה-VB (Shield, 1995, p. 25; Swyngedouw, 1997).

מפלגות ימין קיצוני קישרו "ביטחון" גם לסוגיות חברתיות כלכליות כמו אבטלה ותקנות רווחה. כך היה מאז תחילת שנות התשעים, כאשר מנהיגים רבים של מפלגות ימין קיצוני הגיבו לפרולטריוציה של קהל בוחריהן בהעלאת הפרופיל החברתי של המפלגה (Witte, 1998; Mayer, 1998). מפלגות ימין קיצוני שונות ויתרו כיום כמעט לחלוטין על הרטוריקה הנאר-ליברלית הקודמת שלהן, ומנסות לנצל במלואו את הפוטנציאל שלהן בקרב עובדי הצווארון הכחול. מפלגות כמו ה-FN וה-VB אפילו החלו לארגן חגיגות אחד במאי לכבוד "הפועלים שלהן", למרבית הכעס והמבוכה של ארגונים קומוניסטיים וסוציאליסטים.

סוגיות אלה קשורות כולן ל"פוליטיקה של טינה", כלומר לביקורת על המפלגות הפוליטיות. "סוגיה" זאת במיוחד מאחדת את כל מפלגות הימין הקיצוני, גם מקרים גבוליים כגון ה-LN האיטלקית והמפלגות הסקנדינביות.¹⁵ במקום לדחות את המפלגה הפוליטית לכשעצמה, מפלגות ימין קיצוני של ימינו מייצרות זרם מתמיד של תחושות עממיות אנטי-מפלגתיות (Mudde, 1996; Schedler, 1996). ביקורתן מופנית כלפי כל המפלגות המבוססות, הן באופוזיציה הן בממשלה. למרות שאינה מגיעה עד כדי דחייה מוחלטת של כל המפלגות האחרות, הביקורת מגיעה הרבה מעבר לדיון פוליטי מקובל בדבר רעיונות ומדיניות. הביקורת אינה מכוונת בהכרח לכך שהמפלגות המבוססות או האחרות מחזיקות בדעות שונות, אלא ל"עובדה" שאין להן רעיונות כלל, והן מעוניינות אך ורק בעצמה פוליטית וברוח כספי. מונחים כמו "מאפיה פוליטית" או "גזלנות פוליטית", מנוצלים כדי להצביע על שחיתות ושיתוף פעולה (חשאי) בין המפלגות המבוססות. במקרים שונים, מפלגות הימין הקיצוני טוענות שהמפלגות המבוססות הן חלק מן "המשטר הישן", הן מנותקות מן האוכלוסייה ומן הסוגיות השוטפות, אך הן שואפות באורח נואש להחזיק בעצמה ובכך חוסמות את ההתפתחות לקראת "עידן חדש". שלא במפתיע, כל זה חזק במיוחד בקרב מפלגות ימין קיצוני במדינות שבהן המערכת הפוליטית מאופיינת יותר בשחיתות ובקיפאון (כמו באוסטריה, באיטליה, ובמידה פחותה גם בבלגיה).

מפלגות ימין קיצוני וסוגיית ההגירה: הערכה

הניתוח שלעיל מראה בבירור שהתזה בדבר מפלגות של עניין אחד אינה תופסת לגבי מפלגות הימין הקיצוני וסוגיית ההגירה. בניגוד לצד הביקוש של תזה זאת, קהל הבוחרים של מרבית מפלגות הימין הקיצוני הוא בעל מבנה חברתי ייחודי, והם אינם מונעים על-ידי סוגיית ההגירה בלבד. זאת ועוד, הערתו של פטר פולצר (Pulzer) בקשר ל"חזית הלאומית" הבריטית תקפה גם לגבי מפלגות ימין קיצוני אחרות: "תדמיתה היא לכן של מפלגה של עניין אחד, למרות שמערכת אמונתה היא . . . בעלת פנים רבות" (Pulzer, 1988). מפלגות ימין קיצוני הן בעלות ליבה אידאולוגית ברורה ומובחנת והן עוסקות בסוגיות שונות, דבר הנוגד את צד ההיצע של התזה.

כל זה אין פירושו שסוגיית ההגירה לא הייתה בעלת חשיבות מיוחדת למפלגות הימין הקיצוני בנות זמננו; אלא שההגירה לא הייתה הסוגיה היחידה שלהן, ואפילו לא החשובה ביותר. מה שאמר ברט מדנס (Maddens) על המצביעים תקף גם במידת מה לגבי המפלגות עצמן: "המצביעים אינם מתרגשים מן הסוגיה בשל בעיית ההגירה כשלעצמה, אלא מכיוון שהסוגיה פועלת כזרז לאי-נחת מקיפה יותר בדבר שינויים חברתיים וכלכליים במערב אירופה בימינו" (Maddens, 1996).

סוגיית ההגירה פעלה כזרז עיקרי בהצלחת מפלגות הימין הקיצוני במערב אירופה (Kitchelt, 1995, p. 3). היא אפשרה למפלגות לקשר בין הליבה האידאולוגית שלהן לבין "אי-הנחת" הגוברת ואפילו הטינה בקרב חלקים מקהל מצביעיהן. דבר זה היה נכון במיוחד לתקופה של סוף שנות השמונים עד לאמצע שנות התשעים. זאת ועוד, הצלחותיהן בבחירות של ה-FN הצרפתית ב-1983-1984, ובמיוחד פרשנותן הכללית בתקשורת האירופית כ"מחאה גזענית", השפיעה על מפלגות ימין קיצוני רבות להגברת מיקודן בסוגיית ההגירה (למשל, VB, REP).

עם זאת, ההגירה לא הייתה "סוגיית הזרז" היחידה של מפלגות הימין הקיצוני, ולא הייתה סוגיית הזרז לכל המפלגות האלה. במקרה (החריג) של איטליה, ההגירה לא מילאה מעולם תפקיד חשוב בצד הביקוש או בצד ההיצע לגבי ה-MSI (או לגבי ממשכת דרכה, ה-Allenza Nazionale). זאת ועוד, כמה מפלגות ימין קיצוני נכנסו לזירה הפוליטית על בסיס סוגיות אחרות (לאו דווקא קרובות) – לדוגמה, "מפלגות הקדמה" הסקנדינביות (Progress Parties) על בסיס סוגיית המסים, וה-VB על בסיס העצמאות הפלמית – ושאו חיוניות מחודשת מסוגיית ההגירה.

בשנים האחרונות עברו מרבית מפלגות הימין הקיצוני אל עניינים שמעבר לסוגיית ההגירה, ולאו דווקא ממנה והלאה. כיום, סוגיות אחרות – כגון האנטי-פוליטיקה, מדינת הרווחה, וחוק וסדר – מנותקות פחות או יותר מסוגיית ההגירה, ומפלגות כגון ה-FPÖ האוסטרית מתמקדות שוב בעיקר באנטי-פוליטיקה. גם המפלגות שגרעין הקשה הוא לאומנות ושנאת זרים, כמו ה-FN וה-VB, עוסקות יותר ויותר בסוגיות אחרות הקשורות ישירות לתחושות אנטי-מפלגתיות ולביטחון, במיוחד למדיניות חברתית-כלכלית ולפשיעה. במרבית המדינות המערב אירופיות סוגיות אלה תופסות מקום גבוה בסדר היום הציבורי וכן בסדר היום הפוליטי.

זאת ועוד, לאור מרכזיותה של הלאומנות באידאולוגיה שלהן, מפלגות הימין הקיצוני מתאימות במיוחד למלא את תפקיד "האופוזיציה המהותית" בסוגיית האיחוד האירופי, שחשיבותו הפוליטית תגבר ותלך בשנים הקרובות.¹⁶ בצירוף לאי שביעות הרצון הגוברת במערב אירופה מן הפוליטיקה ומן המפלגות המבוססות, זוהי קרקע פורייה לצמיחת מפלגות ימין קיצוני. מחקרי בחירות הראו זה מכבר שבחרים לא מרוצים משמשים כ"מאגר טבעי" לימין הקיצוני (Swyngedouw, 1997, p.22). על כן, בין אם נרצה בכך בין אם לאו, מפלגות הימין הקיצוני יישארו אתנו לפחות בעשור הבא, גם במקרה המוטל בספק שההגירה תפסיק לשמש סוגיה פוליטית חשובה.

* Mudde, Cas (1999, July). "The Single-Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue." *West European Politics* 22 (3), pp.182-197.

הערות

1. לא אכנס כאן לדיון על המינוח הנכון; ראו Mudde, 1996. אני משתמש כאן במונח "ימין קיצוני" במובן כוללני, המקיף את כל המפלגות המתויגות ככאלה ככלל או כ"גזעניות", כ"נגד-מהגרים", כ"ימין רדיקלי", כ"פשיסטיות", או כ"פופוליסטיות חדשות", כ"פופוליסטיות ימניות", כ"פופוליסטיות ימניות קיצוניות". עם זאת, החלק בדבר אידאולוגיה במיוחד מבוסס על ליבת מפלגות הימין הקיצוני, אולי פרט ל"מקרים גבוליים" כגון מפלגות הקדמה הסקנדינביות (Progress Parties) או המפלגה האיטלקית Lega Nord.
2. לקשר למפלגה של עניין אחד, ראו Mitra, 1988.
3. דרך אגב, דרישה זאת גם היא חלק ממה שנקרא "מפלגות תפוס-כול" (catch-all parties) וכן Volksparteien. ראו Kirchheimer, 1966, pp. 177-200.
4. ראו Betz, 1994, pp. 148-150; Kitchelt, 1995. עם זאת, תפקידים מסוימים במגזר הציבורי הוכחו כנוטים במיוחד לקיצוניות ימנית, במיוחד אלה בתחום הביטחון (משטרה וצבא).
5. Betz, 1994, p. 161. מעניין לציין שקהל הבוחרים של הימין הקיצוני ההולנדי, למרות שהיה תמיד קטן, התפתח בכיוון ההפוך, וחדר במקצת אל תוך "מעמד הפועלים הגבוה" ו"המעמד הבינוני הנמוך". Eisinga et al. 1998.
6. אין זה דומה לפרשנות של קיטשלט (Kitchelt, 1995, p. 26), ש"מצביעי מפלגות הימין הקיצוני צריכים להיות מובחנים מתומכי כל המפלגות האחרות בהיבט אחד בלבד: תמיכתם בהגבלה ובהפיכה של זרם הזרים מגזעים אחרים ומקבוצות אתניות שונות". ייתכן שמרבית מצביעי הימין הקיצוני תומכים במפלגות אלה על בסיס סוגיות קלסיות כגון חוק וסדר או ערכים אתניים, ומחזיקים בערכים דומים לאלה של מצביעי המפלגות הימניות של הזרם המרכזי, בעוד שהם בולטים בערכיהם נגד ההגירה, שאינם דווקא מתורגמים פוליטית.

7. באורח מוזר, ה-FN התמקדה במסע הבחירות ב-1995 בסוגיות רווחה יותר מאשר בהגירה. ראו Marcus, 1996.
8. יוצא מן הכלל שאינו מוכר, למרבה הצער, הוא Gardberg, 1993.
9. Mudde, 1998. המחקר מבוסס על ניתוח טקסטואלי איכותי של מצעיהן וניירותיהן של חמש מפלגות ימין קיצוני בשלוש מדינות מערב אירופיות: VB בבלגיה, REP ו-DVU בגרמניה, CD ו-CP'86 בהולנד.
10. Kitchelt, 1995, pp. vii-viii. אפשר למצוא השקפות דומות בשתי עבודות תאורטיות נוספות על הימין הקיצוני העכשווי, לדוגמה אצל Ignazi, 1992; Betz, 1994.
11. של ה-Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD) ושל ה-Nationaldemokratische Partei (NDP) בהתאמה.
12. למרות שמנהיגי ה-VB מכחישים זאת נמרצות, ראו Dewinter & van Overmeire, 1993, p. 122.
13. לגבי אירופה כולה, ראו Betz, 1994, p. 69; לגבי מדינות יחידות, ראו Bade, 1994; Veugelers, 1994; Wischenbart, 1994; Togeby, 1998.
14. ה-DVU כמפלגה אינה מפרסמת הרבה. עם זאת, ארגונה זהה כמעט לתנועת ה-DVU הרחבה יותר, הכוללת שבועונים (Deutsche National-Zeitung, Deutsche Wochen-Zeitung) העוסקים בעיקר בסוגיות של היסטוריה לאומית וגאווה לאומית. ראו Lange, 1993, pp. 73-74, 77-78; Mudde, 1998, Chap 3.
15. לתפקיד התחושות האנטי-מפלגתיות במפלגות אלה, ראו Ruzza & Schmidtke, 1993; Gallagher, 1994; Christensen, 1995; Gardberg, 1993, sec 4.1.
16. למרות שהן עשויות לעמוד בפני תחרות רצינית מצד מפלגות המתנגדות לאיחוד האירופי (EU), כגון "תנועת העם נגד ה-EU" בדנמרק, או תנועתו של פיליפ דה וילירז (Villiers) "אירופה האלטרנטיבית" בצרפת. ראו Taggart, 1998.

מקורות

- Anderson, C. J. (1996, Nov.). "Economics, Politics, and Foreigners: Populist Party Support in Denmark and Norway." *Electoral Studies* 15 (4), pp. 497-511.
- Bade, K. J. (1994, winter). "Immigration and Social Peace in United Germany." *Daedalus* 123 (1), pp. 85-106.
- Bastow, S. (1998, July). "The Radicalization of Front National Discourse: A Politics of the 'Third Way'?" *Patterns of Prejudice* 32 (3), pp. 55-68.

- Betz, H.-G. (1994). *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. Basingstoke: MacMillan.
- Beyme, K. Von (1988, April). "Right-Wing Extremism in Post-War Europe." *West European Politics* 11 (2). pp. 1-18.
- Billiet, J. and de Witte, H. (1995, Feb.). "Attitudinal Dispositions to Vote for a 'New' Extreme Right-Wing Party: The Case of 'Vlaams Blok'." *European Journal of Political Research* 27 (2), pp. 181-202.
- Chapin, W. D. (1997, April). "Explaining the Electoral Success of the New Right: The German Case." *West European Politics* 20 (2), pp. 53-72.
- Christensen, J. G. (1995, Oct.). "Better than Their Reputation: Danish Politicians and the Absence of Sleaze." *Parliamentary Affairs* 48 (4), pp. 650-662.
- Dewinter, P. and van Overmeire, K. (1993). *Eén tagen allen: Opkomst van het Vlaams Blok*. Antwerpen: Tyr.
- Eijk, C. Van der, et al. (1992). "Cleavages, Conflict Resolution and Democracy." In M. Franklin et al. (Eds.), *Electoral Change, Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western countries* (pp. 406-431). Cambridge: Cambridge University Press.
- Eisinga, R. et al. (1998). 'Het electoraat van extreme-rechts partijen: Individuele en contextuele kenmerken, 1982-1996.' In J. van Holsteyn and C. Mudde (Eds.), *Extreem-rechts in Nederland* (pp. 113-126). The Hague: Sdu.
- Falter, J. (1994). *Wer wählt rechts?* Munich: Beck.
- Fennema, M. (1996). *Some Theoretical Problems and Issues in Comparison on Anti-Immigrant Parties in Western Europe*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- Fennema, M. (1997, Oct.). "Some Conceptual Issues and Problems in the Comparison of Anti-Immigrant Parties in Western Europe." *Party Politics* 3 (4), pp. 473-492.
- Fennema, M. and Pollmann, C. (1998, Summer). "Ideology of Anti-Immigrant Parties in the European Parliament." *Acta Politica* 33 (2), pp. 111-138.
- Gallagher, T. (1994, July). "The Regional Dimension in Italy's Political Upheaval: Role of the Northern League 1984-1993." *Parliamentary Affairs* 47 (3), pp. 456-468.
- Gardberg, A. (1993). *Against the Stranger, the Gangster and the Establishment: A Comparative Study of the Ideologies of the Swedish Ny Demokrati, the German Republikaner, the French Front National, and the Belgian Vlaams Blok*. Helsingfors: Universitetsstrykeriet.
- Griffin, R. (1996, June). "The 'Post-Fascism' of the Alleanza Nazionale: A Case Study in Ideological Morphology." *Journal of Political Ideologies*, pp. 123-145.

- Hainsworth, P. (1992). "Introduction. The cutting edge: The Extreme Right in Post-War Western Europe and the USA." In P. Hainsworth (Ed.), *The Extreme Right in Post-War Western Europe and the USA* (pp. 1-28). London: Pinter.
- Hofmann-Göttig, J. (1989, Oct. 6). "Die Neue Rechte: Die Männerparteien." *Aus Politik und Zeitgeschichte* B 41-42, pp. 142-143.
- Husbands, C. T. (1988, Nov.). "The Dynamics of Racial Exclusion and Expulsion: Racist Politics in Western Europe." *European Journal of Political Research* 16 (6), pp. 701-720.
- Husbands, C. T. (1992, winter). "The Other Face of 1992: The Extreme-Right Explosion in Western Europe." *Parliamentary Affairs* 45 (3), pp. 267-284.
- Husbands, C. T. (1994). "Following the 'Continental Model'? Implications of the Electoral Performance of the British National Party." *New Community* 20 (4), pp. 563-579.
- Ignazi, P. (1992, July). "The Silent Counter-Revolution Hypothesis on the Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe." *European Journal of Political Research* 22 (1), pp. 3-34.
- Ignazi, P. (1996, Oct.). "From Neo-Fascist to Post-Fascist? The Transformation of the MSI into the AN." *West European Politics* 19 (4), pp. 693-714.
- Jaschke, H.-G. (1994). *Die "Republikaner: Profile einer rechtsaussern-partei"*. Third ed. Bonn: Dietz.
- Kirchheimer, O. (1966). "The Transformation of Western European Party Systems." In J. LaPalombara and M. Weiner (Eds.), *Political Parties and Political Development* (pp. 177-200). Princeton: Princeton University Press.
- Kitchelt, H. (in collaboration with A. J. McGann) (1995). *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Lange, A. (1993). *Was die Rechte lesen: Fünfzig rechtsextreme Zeitschriften. Ziele, Inhalte, Taktik*. Munich: Beck.
- Lewis-Beck, M. S. and Michell II, G. E. (1993, June). "French Electoral Theory: The National Front Test." *Electoral Studies* 12 (2), pp. 112-127.
- Lipset, S. M. and Rokkan, S. (1967). "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments." In S. M. Lipset and S. Rokkan (Eds.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives* (pp. 1-64). NY: the Free Press.
- Maddens, B. (1996, Feb.). "Directional Theory of Issue Voting: The Case of the 1991 Parliamentary Elections in Flanders." *Electoral Studies* 15 (1), pp. 53-70.
- Mannheimer, R. (1993). "The Electorate of the Lega Nord." In G. Pasquino and P. McCarthy (Eds.), *The End of Post-War Politics in Italy* (pp. 85-107). Boulder: Westview.

- Marcus, J. (1996, April). "Advance or Consolidation? The French National Front and the 1995 Elections." *West European Politics* 19 (2), pp. 303-320.
- Mayer, N. (1998, Jan.). "The Front National Vote in the Plural." *Patterns of Prejudice* 32 (1), pp. 3-24.
- Mayer, N. and Perrineau, P. (1992, July). "Why Do They Vote for Le Pen?" *European Journal of Political Research* 22 (1), pp. 123-141.
- Mitra, S. (1988, April). "The National Front: A Single-Issue Movement?" *West European Politics* 11 (2), pp. 47-64.
- Mudde, C. (1996, April). "The War of Words: Defining the Extreme Right Party Family." *West European Politics* 19 (2), pp. 225-248.
- Mudde, C. (1996, April). "All against One, One against All! A Portrait of the Vlaams Blok." *Patterns of Prejudice* 29 (2), pp. 5-28.
- Mudde, C. (1996, April). "The Paradox of the Anti-Party Party: Insights from the Extreme Right." *Party Politics* 2 (2), pp. 265-276.
- Mudde, C. (1998). *The Extreme Right Party Family: An Ideological Approach*. University of Leiden.
- Plasser, F. et al. (1994). *Analyse der Nationalratwahl vom 9. Oktober 1994*. Vienna: Fessel + GfK Institut für Marktforschung.
- Pulzer, P. (1988). "When Parties Fail: Ethnic Protest in Britain in the 1970s." In K. Lawson and P. H. Merkl (Eds.), *When Parties Fail: Emerging Alternative Organizations* (pp. 338-364). Princeton: Princeton University Press.
- Riedlsperger, M. (1998). "The Freedom Party of Austria: From Protest to Radical Right Populism." In H.-G. Betz and S. Immerfall (Eds.), *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (pp. 27-43). NY: St. Martin's, 1998.
- Roth, D. (1993, April). "Volksparteien in Crisis? The Electoral Success of the Extreme Right in Context: The Case of Baden-Württemberg." *German Politics* 2 (1), pp. 1-20.
- Rüdiger, W. et al. (1996, Feb.). "Up and Down with the Greens: Ecology and Party Politics in Britain, 1989-1992." *Electoral Studies* 15 (1), pp. 1-20.
- Ruzza, C. E. and Schmidtke, O. (1993, April). "Roots of Success of the Lega Lombarda: Mobilisation, Dynamics and the Media." *West European Politics* 16 (2), pp. 1-23.
- Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schedler, A. (1996, July). "Anti-Political Establishment Parties." *Party Politics* 2 (3), pp. 291-312.

- Shield, J. G. (1995, Oct.). "The Challenge of the Front National: Presidential and Municipal Elections in France." *Patterns of Prejudice* 29 (4), pp. 19-30.
- Simmons, H. G. (1996). *The French National Front: The Extremist Challenge to Democracy*. Boulder: Westview.
- Spruyt, M. (1995). *Grove Borstels: Stel dat het Vlaams Blok morgen zijn programma realiseert, hoe zou Vlaanderen er dan uitzien?* Leuven: Van Halewyck.
- Stöss, R. (1994). "Forschungs- und Erklärungsansätze: Ein Überblick." Un W. Kowalsky and W. Schroeder (Eds.), *Rechtsextremismus: Einführung und Forschungsbilanz* (pp. 23-66). Opladen: Westdeutscher.
- Sutorius, R. and van der Wusten, H. (1998). "De twee kaarten van extreme-rechts, 1982-1994." In J. van Holsteyn and C. Mudde (Eds.), *Extrem-rechts in Nederland* (pp. 113-126). The Hague: Sdu.
- Svasand, L. (1998). "Scandinavian Right-Wing Radicalism." In H.-G. Betz and S. Immerfall (Eds.), *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (pp. 77-93). NY: St. Martin's.
- Swyngedouw, M. (1997, 22-26 April). "Scientific Electoral Studies: A Democratic Asset Announcing and Documenting Political Changes in Belgium." Paper presented at the conference on "Survey Research, Democracy, Democratization," Lincoln.
- Swyngedouw, M. (1998). "The Extreme Right in Belgium: Of a Non-Existent Front National and an Omnipresent Vlaams Blok." In H.-G. Betz and S. Immerfall (Eds.), *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (pp. 59-75). NY: St. Martin's.
- Taggart, P. (1995, Jan.). "New Populist Parties in Western Europe." *West European Politics* 18 (1), pp. 34-51.
- Taggart, P. (1998, April). "A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems." *European Journal of Political Research* 33 (3), pp. 363-388.
- Togeby, L. (1998, Nov.). "Prejudice and Tolerance in a Period of Increasing Ethnic Diversity and Growing Unemployment: Denmark since 1970." *Ethnic and Racial Studies* 21 (6), pp. 1137-1154.
- Tränhardt, D. (1995, July). "The Political Uses of Xenophobia in England, France and Germany." *Party Politics* 1 (3), pp. 323-345.
- Veen, A. Van der and Dicke, O. (1993). *CD-stemmers anno 1993*. Amsterdam: Interview.
- Verbeek, G. (1994, March). "'Schaduwen uit het verleden.' Extremisme van rechts: definitie, ideologie en geschiedenis." *De Gids op Maatschappelijk Gebied* 85 (3), pp. 217-242.

Veugelers, J. W. P. (1994, April). "Recent Immigration Politics in Italy: A Short Story." *West European Politics* 17 (2), pp. 33-49.

Wischenbart, R. (1994, April). "National Identity and Immigration in Austria: Historical Framework and Political Dispute." *West European Politics* 17 (2), pp. 72-90.

Witte, H. de (1998). "Torenhoge verschillen in de lage landen: Over het verschil tussen de Centrumstroming en het Vlaams Blok." In J. van Holsteyn and C. Mudde (Eds.), *Extreem-rechts in Nederland* (pp. 157-173). The Hague: Sdu.

Witte, R. (1991). "De onbegrepen uitslag voor extreme-rechts." *Acta Politica* 26 (4), pp. 449-470.